

השפעת תכנית ההתנתקות על איום ה-One-State
מכון ראות - תוצר מדיניות

תמצית

1. יעד מרכזי של תכנית ההתנתקות הוא "סיום אחריותה" של ישראל ביחס לעזה. יעד זה נתפס כחיוני להבטחת עתידה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. השגתו תסיג את איום ה-One-State ותקדם את הפיתרון של "שתי מדינות לשני עמים" באמצעות:
 - א. הקטנת האיום הדמוגרפי ע"י הוצאת 1.3 מיליוני פלסטינים תושבי עזה משליטת ישראל;
 - ב. קידום כינונה של מדינה פלסטינית באמצעות הנחלת סממני ריבונות בעזה;
 - ג. החלשת התפיסה כי הזמן משחק לטובת הפלסטינים. תפיסה זו מהווה מכשול בפני הגעה לפיתרון של "שתי מדינות לשני עמים" באמצעות מו"מ;
 - ד. אבחנה בין המעמד המדיני של עזה ושל הגדה המערבית, אשר תקשה על כינון ה-One State Solution.
2. יתרה מכך, תכנית ההתנתקות מהווה ניסיון ישראלי ליצור חלופה אסטרטגית למה שנדמה כמבוי סתום באפיק המו"מ מול הפלסטינים. קרי, הצלחת התוכנית תחזק את יכולתה של ישראל לקדם את הפתרון של "שתי מדינות לשני עמים" בין אם במו"מ או באמצעים חד-צדדיים.
3. לאור כל זאת, אנו טוענים כי **לכישלון של תכנית ההתנתקות תהיינה משמעותיות אסטרטגיות מרחיקות לכת בעלות השלכות קיומיות עבור מדינת ישראל, שכן כשלון כזה יקדם את ה-One State Solution וידחה את הפתרון של "שתי מדינות לשני עמים".** זאת משום ש:
 - א. אי-יציאה של ישראל מעזה עקב האלימות והטרור מן הרצועה יהוו ניצחון (נוסף) לכוחות העושים שימוש באמצעים אלה על מנת לחתור תחת הפתרון של "שתי מדינות לשני עמים";
 - ב. אי יציאה של ישראל מעזה עלול לצייר את ישראל בעיני הקהילייה הבינלאומית כמי שאיננה יכולה או רוצה לסיים את השליטה בפלסטינים. זאת במיוחד לאור העובדה שתוכנית ההתנתקות מובלת על ידי ממשלת שרון וממוקדת בראש ובראשונה בסיום נוכחות הקבע האזרחית והצבאית הישראלית ברצועת עזה. דבר זה יחזק את הכוחות התומכים ב"טיעון ה-One State Solution";
 - ג. יציאה של ישראל מעזה ללא גיבוש "סוף אחריות" של ישראל כלפי הרצועה ימנעו שינוי מהותי בהגדרות הסכסוך הישראלי-פלסטיני בכיוונו של הפתרון של "שתי מדינות לשני עמים";

ד. אי יציאה של ישראל מעזה, או, לחילופין, יציאה של ישראל מעזה ללא גיבוש סוף אחריות של ישראל כלפי הרצועה, עלולות לאלץ את ישראל לחזור לשולחן המו"מ עם הפלסטינים מעמדת נחיתות, כמי שאין בידה חלופה למו"מ. על שולחן המו"מ דרושה הסכמה פלסטינית לסיום השליטה של ישראל באוכלוסייה הפלסטינית. יתרה מכך, מעצם טיבו, אף יותר ממהלכים חד-צדדיים, המו"מ רגיש לאלימות ולטרור ולכן חשוף לאיום מצד הכוחות החותרים תחת הפתרון של שתי מדינות לשני עמים.

4. מסיבות אלה, הכוחות המקדמים את ה-One State Solution "מתכנסים" כדי להכשיל את תכנית ההתנתקות תוך שימוש באלימות ובאמצעים מדיניים. השימוש באלימות ממוקד בעיקר במניעת היציאה של ישראל מרצועת עזה. השימוש באמצעים מדיניים ממוקד בראש ובראשונה בשימור אחריותה של ישראל כלפי הרצועה ובמניעת שינוי מהותי בהגדרות המדיניות של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

5. הצלחת תכנית ההתנתקות מחייבת לגיטימציה בינלאומית לטענת ישראל בדבר הסרת אחריותה כלפי רצועת עזה לאחר סיום נוכחות הקבע האזרחית והצבאית של ישראל ברצועה. לגיטימציה זו איננה מובטחת כלל ועיקר. בלעדיה, גם לאחר סיום נוכחות הקבע האזרחית והצבאית של ישראל ברצועה, ישראל תתקשה לבסס מצב מדיני חדש שבו היא איננה אחראית כלפי רצועת עזה.

6. לאור זאת, אנו מציעים מספר דרכים להבטחת סיום אחריותה של ישראל ביחס לעזה:

א. שחרור אחד או יותר מן מהאילוצים על תוכנית ההתנתקות במתכונתה הנוכחית, קרי, הגברת ההידברות עם הפלסטינים ו/או כינון ישות פלסטינית עצמאית בעזה לאחר יציאת ישראל ו/או העברת האחריות לרצועת עזה לידי צדדים שלישיים בינלאומיים ו/או יציאה ישראלית מן ה"מעטפת של עזה";

ב. ביסוס ושימוש ב"נרטיב" ישראלי אחיד להסברת התכנית ההתנתקות;

ג. יצירת אינטרסים של גורמים מדיניים ועסקיים בסיום האחריות הישראלית כלפי עזה.

השפעת תכנית ההתנתקות על איום ה- One State

מכון ראות - תוצר מדיניות

תכולה

1. מסמך זה עוסק בהשלכות של "תכנית ההתנתקות" על ה- "One-State Solution" קרי, על האפשרות של כינון ישות מדינית אחת בין הים התיכון לנהר הירדן במקום מדינת ישראל.
2. מטרה מרכזית של תוכנית ההתנתקות היא הגעה ל"סוף האחריות" הישראלית ביחס ל"רצועת עזה" לאחר סיום נוכחות הקבע האזרחית והצבאית של ישראל ברצועה.¹ השגת יעד זה מחייבת הכרה של הקהילה הבינלאומית בכך שאכן הסתיימה האחריות הישראלית כלפי רצועת עזה עם תום יישום תוכנית ההתנתקות.
3. מסמך זה מניח שהצלחתה של תוכנית ההתנתקות מותנה במידה רבה בהשגת יעד זה, אשר נתפס כחינוי להבטחת אופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל.
4. הצלחה של תוכנית ההתנתקות, קרי יציאה של ישראל מעזה וסיום האחריות הישראלית כלפי הרצועה, תסיג את ה- One-State Solution ותקדם את הפיתרון של "שתי מדינות לשני עמים" (להלן: שתי מדינות). לאור זאת, הכוחות המקדמים את ה- One-State Solution מתכנסים על מנת להכשיל את תוכנית ההתנתקות.

מבנה המסמך

5. לאור זאת, מסמך זה מורכב מחמשת החלקים הבאים:
 - א. רקע – זיהוי ה"אילוצים" על תכנית ההתנתקות בתצורתה הנוכחית והגדרת "איום ה- One-State".
 - ב. מדוע תכנית ההתנתקות פוגעת ב- One-State Solution?
 - ג. כיצד תומכי ה- One-State Solution חותרים תחת תכנית ההתנתקות?
 - ד. חשיבות הלגיטימציה הבינלאומית להצלחת תוכנית ההתנתקות
 - ה. סיכומים והמלצות

רקע

היעד העיקרי של תכנית ההתנתקות והאילוצים המקשים על השגתו

6. יעד עיקרי של תכנית ההתנתקות הוא סיום "האחריות" הישראלית ביחס לרצועת עזה. בלי השגת יעד זה, תכנית ההתנתקות עלולה להסתכס בפנינו ביישובים ובפריסה מחדש

¹ ר' את החלטת הממשלה לגבי תכנית ההתנתקות המתוקנת (החלטה מס' 1996 מיום 6/6/04) נספח א' סעיף 1(ו): "השלמת התכנית תשלול את תוקפן של הטענות כנגד ישראל בדבר אחריותה לפלסטינים ברצועת עזה".

של כוחות צה"ל מן הרצועה, מבלי להביא לשינוי בסיסי במרכיבי היסוד של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

7. כיום, תכנית ההתנתקות נתונה לארבעה אילוצים מרכזיים: (א) ישראל שוללת מו"מ עם הצד הפלסטיני;² (ב) ישראל אמורה להמשיך ולשלוט על "המעטפת החיצונית של רצועת עזה";³ (ג) ישראל דוחה את הרעיון של העברת השליטה על רצועת עזה לידי צדדים שלישיים;⁴ (ד) ישראל דוחה את הרעיון של הקמתה של מדינה פלסטינית שתמלא את החלל השלטוני שיווצר ברצועה אחרי יציאת צה"ל.

8. מבלי לשחרר אחד או יותר מהאילוצים הללו, ספק גדול אם ישראל תזכה להכרה בינלאומית בסיום אחריותה כלפי עזה. יתרה מכך, הכרה כזו איננה מובנת מאליה, גם אם תשחרר ישראל אחד או יותר מהאילוצים הללו. לדיון נוסף בעניין זה ר': "[ההיבטים המדיניים של תכנית ההתנתקות](#)".

איום ה-One-State

9. "איום ה-One-State" הוא איום הנובע מהשילוב שבין שימוש באלימות ובאמצעים מדיניים בידי כוחות הפועלים לכינון ה-One-State Solution תוך חתירה תחת הפיתרון של שתי מדינות.

10. המופע העדכני של הטיעון בעד ה-One-State Solution (ר' "[הדיון הנוכחי בטיעון ה-One-State Solution](#)") מבוסס על תיאוריות פוליטיות הנישאות על גב המגמות הדמוגרפיות. בבסיס תיאוריות אלה עומדת שלילת זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית במדינה משלו (ר' גם "[אנטי ציונות](#)").

11. במקביל, כוחות שונים פועלים למנוע את כינון של שתי המדינות על ידי מניעת הקמתה של מדינה פלסטינית לצדה של ישראל. לרוב ללא תיאום, כוחות אלה עושים שימוש בטרור ובאמצעים מדיניים על מנת להביא לכך שהפיתרון של שתי מדינות יהפוך להיות בלתי ישים (ר' "איום ה-One-State").

12. כוחות אלה דוחפים לקראת "[רגע ההיפוך ביחס למדינה הפלסטינית](#)" (להלן: "רגע ההיפוך") - הרגע בו הנציגים הפלסטינים הרשמיים יכריזו על "היפוך" בעמדתם: מתביעה לכינון מדינה פלסטינית במסגרת הפתרון של שתי מדינות המבוסס על העיקרון של חלוקת הארץ, לאימוץ ה-One-State Solution בכל "ארץ ישראל המנדטורית", קרי, בשטח הכולל את "ישראל גופא", "הגדה המערבית" ורצועת עזה. בשטח זה הפלסטינים יהיו רוב, ותחת עקרון השוויון, יהודיותה של ישראל תתבטל.

מדוע תוכנית ההתנתקות פוגעת ב-One-State Solution?

13. הצלחה של תכנית ההתנתקות תהווה מכה לאיום ה-One-State בכמה דרכים:

² כלומר, היא אינה מבוססת על מו"מ עם הפלסטינים על תנאיה.

³ שליטה על "המעטפת החיצונית של רצועת עזה" משמעה שליטה ב"מרחב האווירי" וב"מרחב הימי" של רצועת עזה וכן על רצועת הגבול בין הרצועה למצרים (ר' "ציר פילדלפי") ו"נקודות הכניסה והיציאה" של עזה (הנמל, שדה התעופה ומעברי הגבול). ר' את החלטת הממשלה לגבי תכנית ההתנתקות המתקנת (החלטה מס' 1996 מיום 6/6/04) נספח א' סעיף 3 (א'1): "מדינת ישראל תפקח ותשמור על המעטפת החיצונית ביבשה, תשלוט באופן בלעדי במרחב האווירי של עזה, ותמשיך לקיים פעילות צבאית במרחב הימי של רצועת עזה".

⁴ התכנית בתצורתה הנוכחית שוללת שליטה של צדדים שלישיים על השטחים מהם תיסוג ישראל.

- א. **הקטנה של האיום הדמוגרפי** – על ידי סיום אחריותה של ישראל על 1.3 מיליוני פלסטינים בעזה, תכנית ההתנתקות דוחה את הרגע בו בשטחים שבשליטת ישראל ייווצר רוב שאינו יהודי.
- ב. **יצירת סממנים של ריבונות פלסטינית בעזה** - סיום נוכחות הקבע האזרחית והצבאית של ישראל בעזה תאיץ תהליכים לכינונה של "מדינה שבדרך" או "מדינה ינוקא" תוך יצירת סממנים של ריבונות פלסטינית בעזה כצעד משמעותי לקראת כינון מדינה פלסטינית במסגרת הפיתרון של שתי מדינות;
- ג. **החלשת התפיסה הפלסטינית שהזמן משחק לטובתם** - בקרב פלסטינים רבים רווחת התחושה שהזמן פועל לטובתם. תפיסה זו הקשתה על התקדמות בערוץ המו"מ בין ישראל לפלסטינים (ר' "תפיסת מנוף הזמן במו"מ"). הצלחה של תכנית ההתנתקות עשויה לערער תחושה זו;
- ד. **הגדלת סל הכלים של ישראל לכינון הפתרון של שתי מדינות** - הצלחת תכנית ההתנתקות תמחיש כי לישראל "Off-the-Table Strategy", קרי, אסטרטגיה מדינית שאיננה תלויה בהסכמה פלסטינית לקידום הפיתרון של שתי מדינות. במקביל, הצלחה שכזו תערער את הביטחון כי ישראל מוגבלת ל"אסטרטגיית מו"מ" שבה לפלסטינים "זכות וטו". בכך יתחזק כושר המיקוח הישראלי במו"מ עתידי אפשרי.
- ה. **אבחנה בין עזה לגדה המערבית** - יישום מוצלח של תכנית ההתנתקות עשוי ליצור אבחנה בין מעמדה המדיני של עזה למעמדה המדיני של הגדה המערבית. אבחנה כזו תקשה על יצירת יחידה מדינית אחת הכוללת את ישראל גופא, הגדה המערבית ורצועת עזה (ר' גם "הגדה המערבית ורצועת עזה כיחידה טריטוריאלית אחת").

כיצד תומכי ה-One State Solution חותרים תחת תכנית ההתנתקות?

14. הכוחות המקדמים את ה-One State Solution ומתנגדים לפיתרון של שתי מדינות מתכנסים (ר' "תופעת ההתכנסות") לחתירה תחת תכנית ההתנתקות. לרוב ללא תיאום, כוחות אלה משתמשים במספר שיטות על מנת למנוע את הצלחתה של התכנית:
- א. **טרור למניעת יציאת ישראל מעזה** – פלגים פלסטינים שונים משתמשים באלימות וטרור, דוגמת ירי טילי הקסאם, כדי למנוע נסיגת ישראל מעזה.
- ב. **הטיעון כי יציאה מעזה לא תסיים את האחריות הישראלית על עזה** – העלאת הטיעון כי סיום נוכחות הקבע הישראלית בעזה לא תסיים את האחריות הישראלית על עזה ולא תשנה את הדינאמיקה של הקונפליקט. כדוגמא לכך, יכול לשמש מסמך משפטי שפורסם זה לא מכבר על ידי "המחלקה לענייני מו"מ של אש"ף" או טיעונים כי ישראל תישאר אחראית לעזה משום שרצועת עזה לא תהיה "ישות בת-קיימא" אחרי יציאת ישראל (ר' "המושג: 'מדינה פלסטינית בת-קיימא'").
- ג. **התנגדות למעורבות צדדים שלישיים ביישום תכנית ההתנתקות** - ישנם פלסטינים הפועלים לסכל מעורבות צדדים שלישיים המסכימים לסייע למהלך ההתנתקות. לדוגמא, נציגים פלסטינים סרבו באחרונה לקחת חלק במהלך שנועד לאפשר לבנק העולמי ולגופים בינלאומיים אחרים להיערך לקראת יישום תכנית ההתנתקות.
- ד. **הצגת תכנית ההתנתקות כ"מזימה ישראלית"** – לאחרונה נוצר נרטיב פלסטיני חדש הטוען שמטרת תכנית ההתנתקות היא להפוך את עזה ל"לכלא" אחד גדול תוך שמירה על הגדה המערבית בידי ישראל. הצהרות, כמו זו של מנהל לשכת רה"מ, דב וייסגלס, משמשות את הפלסטינים כ"הוכחה" לטיעוניהם.

ה. **חתירה תחת שלטון פלסטיני מרכזי עזה** - במקביל, ישנם גורמים בצד הפלסטיני החותרים תחת יצירת מרכז כוח פוליטי בעזה אשר יכול לשמש "כתובת" לישראל ולקהילייה הבינלאומית אחרי ההתנתקות.

החשיבות של לגיטימציה בינלאומית להצלחת תוכנית ההתנתקות

15. להסכם ישראלי-פלסטיני המבטא את רצון הצדדים מובטחת תמיכה ולגיטימציה מצד הקהילה הבינלאומית. לעומת זאת, מאחר שתכנית ההתנתקות היא מופע של Off-the-Table Strategy, לא מובטחת לה לגיטימציה בינלאומית. ככל הנראה, גם הטענה שתוכנית ההתנתקות היא צעד "בכיוון הנכון" לקראת "**מצב הקבע**" של הפיתרון של שתי מדינות לא תספיק. לכן, על ישראל לפעול כדי להבטיח לגיטימציה כזו.
16. כאמור, ישראל הגדירה את סיום אחריותה כלפי רצועת עזה כיעד מדיני מרכזי של תכנית ההתנתקות. אולם, יש הטוענים, שגם אם תיושם תכנית ההתנתקות במלואה ואף תכלול נסיגה ישראלית מלאה מהמעטפת של רצועת עזה – ישראל תישאר אחראית לעזה.
17. במילים אחרות, גם לאחר סיום נוכחות הקבע האזרחית והצבאית של ישראל ברצועת עזה, צפוי ויכוח האם הסתיימה האחריות הישראלית כלפי רצועת עזה. בעוד שישראל תטען שאחריותה כלפי עזה הסתיימה, יהיה מי שיטען שישראל נותרה אחראית כלפי האוכלוסייה הפלסטינית ברצועה.
18. לאור פער זה צפוי להתנהל "**קרב המשגה**" בזירה הבינלאומית בו ישראל מנסה להטמיע את גרסתה כי יציאה מעזה משמעה סוף אחריותה כלפי הרצועה בעוד שאחרים ינסו להטמיע את המשמעות הפוכה, קרי, שישראל נותרה אחראית כלפי הרצועה.

מסקנות והמלצות

19. יישום מוצלח של תכנית ההתנתקות יסייע לשמר את אופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל לא רק על ידי הסגת ה-One-State Solution, אלא גם על ידי חיזוק יכולתה של ישראל לקדם את הפתרון של שתי מדינות במו"מ או באמצעות מהלכים חד-צדדיים.
20. מנגד, לכישלון של תכנית ההתנתקות עלולות להיות השלכות אסטרטגיות מרחיקות לכת בעלות משמעויות קיומיות. השלכות כאלה עלולות להיות:
 - א. אי-יציאה של ישראל מעזה עקב האלימות והטרור מן הרצועה יהוו ניצחון לכוחות העושים שימוש באמצעים אלה על מנת לחתור תחת הפתרון של "שתי מדינות לשני עמים";
 - ב. אי יציאה של ישראל מעזה עלול לצייר את ישראל בעיני הקהילייה הבינלאומית כמי שאיננה יכולה או רוצה לסיים את השליטה בפלסטינים. זאת במיוחד לאור העובדה שתוכנית ההתנתקות מובלת על ידי ממשלת שרון וממוקדת בראש ובראשונה ביציאה מרצועת עזה. דבר זה יחזק את הכוחות התומכים ב"טיעון ה-One-State Solution";
 - ג. יציאה של ישראל מעזה ללא גיבוש סוף אחריות ישראלית כלפי הרצועה ימנעו שינוי מהותי בהגדרות הסכסוך הישראלי-פלסטיני בכיוונו של הפתרון של "שתי מדינות לשני עמים";
 - ד. אי יציאה של ישראל מעזה או יציאה של ישראל מעזה ללא גיבוש סוף אחריות של ישראל כלפי הרצועה עלול לאלץ את ישראל לחזור לשולחן המו"מ עם הפלסטינים מעמדת נחיתות, כמי שאין בידה חלופה למו"מ.
21. לאור זאת, להלן מספר צעדים שעשויים להגביר את סיכויי הצלחתה של תכנית ההתנתקות מבחינת ישראל:

א. שחרור אחד או יותר מבין האילוצים של תכנית ההתנתקות -

- 1) "משא ומתן" – למרות שהתכנית, בהגדרתה, מבוססת על Off-the-Table Strategy, ישראל עשויה לנצל הזדמנויות למו"מ ושיתוף פעולה מסוים עם הפלסטינים במהלך יישום התכנית, בכך להופכה ל"פחות" חד-צדדית.
 - 2) שליטה על המעטפת – על ישראל לשקול את המשך האחיזה במעטפת החיצונית של רצועת עזה מתוך ראייה המאזנת שיקולים צבאיים של לוחמה בטרור עם שיקולים מדיניים הקשורים בהשגת סוף האחריות הישראלית לרצועת עזה.
 - 3) עירוב צדדים שלישיים – על ישראל לשקול העברה מסודרת של סמכויות לצדדים שלישיים מן הקהילייה הבינלאומית.
 - 4) מדינה פלסטינית – ישראל עשויה לשקול הסכמה להקמתה של מדינה פלסטינית שתמלא את הריק הפוליטי שיווצר אחרי נסיגת צה"ל מהרצועה.
- ב. מעורבות ארגונים בינלאומיים – על ישראל לשקול מעורבות ארגונים בינלאומיים, כגון הבנק העולמי, בפיתוח התשתית הכלכלית והפוליטית בעזה.
- ג. הצגה של נרטיב אחיד התומך בתכנית – על ישראל לנסח נרטיב המסביר איך תכנית ההתנתקות המסיימת אחריותה של ישראל לעזה, היא צעד לקראת "[סוף כיבוש](#)" ועולה בקנה אחד עם "[מפת הדרכים](#)".
- ד. עירוב בעלי עניין נוספים – על ישראל לשקול ליצור ולערב בעלי עניין נוספים שיש להם אינטרס לסיים את האחריות הישראלית כלפי עזה. למשל, לארה"ב עשוי להיות עניין מדיני לקדם את יציאת ישראל מעזה כצעד במימוש "[חזון הנשיא בוש](#)" או לגופים כלכליים עשוי להיות עניין עסקי בהשגת יעד זה .

סוף.